

4) є потужним джерелом психічної розрядки, засобом усунення розумової втоми, яка супроводжує навчання, допомагає краще утримувати увагу, а отже, й засвоювати необхідний навчальний матеріал.

Як твердить І. Харченко, “вкраплення гумору в структуру навчального процесу потребує вільнішої фантазії у виборі змісту завдань, алгоритму заняття, проте повертається стороною у захопленні студентами навчальною дисципліною, вивільненні їх інтелектуального потенціалу” [8, с. 41].

І. Ковальова наголошує на необхідності постійного вдосконалення набутої майстерності у використанні гумору, аж доки вона “не стане звичкою, невід’ємною частиною вашого повсякденного життя. Тільки тоді гнучкість мислення та творчий підхід до справи будуть завжди вашою власністю і ніколи не зрадять” [3, с. 81].

Як бачимо, гумор – це не лише риса характеру, а й ефективний дієвий педагогічний засіб: “Гумор – це найсильніший засіб впливу” [7, с. 276].

Отже, завдяки гумору викладач не лише здійснює навчальний процес, а й професійно виховує студентську аудиторію. Тому педагогу необхідно частіше посміхатися вихованцям і глузувати з власних недоліків. Адже жарт над самим собою – прекрасна форма самозахисту. Наведемо приклад. Студенти прийшли на лекцію одного викладача ВНЗ, який сильно заїкався. На першій же лекції, побачивши посмішки молоді, лектор сказав: “Над заїкою сміятися не можна. Заїка від цього хворіє і врешті-решт умирає”. Іноді наприкінці заняття додавав: “Утім, даруйте, про це я вам уже заїкався”. Як правило, цього бувало достатньо. Посміявшись разом із викладачем над жартом, студенти переставали помічати його ваду.

Відомо, що сміх – найдешевші ліки. Тому так важливо педагогу запалити цю жартівливу іскру у душах своїх вихованців, уміло використовуючи гумор, і щоб позитивні емоції зігрівали й підбадьорювали дитину [3, с. 83]. Викладачеві також необхідно пам’ятати, що дотепне добре слово не потребує витрат, а цінується дуже дорого. Вдумаймося у відомий афоризм А. Франса: “У процесі навчання хороший учитель не стільки передає цінності (знання), скільки заражає учнів своїм захопленням цими цінностями”.

Отже, маємо підстави твердити, що сьогодні триває активний пошук нових підходів до професійної діяльності педагога ВНЗ. Традиційні педагогічні методи викладання розраховані на набуття аналітичних та інтелектуальних знань, умінь і навичок студентів. Виникає необхідність зміни підходу до навчальної сфери, перестановки акценту зі знань фахівця на його людські, особистісні якості, що постають водночас і як ціль, і як засіб його професійної підготовки, тобто відбувається орієнтація на компетентнісний підхід педагога, в якому надзвичайно ефективним засобом впливу постає гумор.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайва О. О. Особливості використання почуття гумору як ресурсу психологічного подолання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / О. О. Зайва; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2006. – 19 с.
2. Іваницький В. В. Почему смеялась рыба? (О психологии смеха) / В. В. Іваницький // Знание – сила. – 1993. – № 2. – С. 9 – 16.
3. Ковальова І. О. Гумор – складова частина позитивного іміджу сучасного педагога / І. О. Ковальова // Наукові записки кафедри педагогіки. – Вип. 5. – Х. : Константа, 2000. – С. 76 – 85.
4. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. – Т.1. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВУ “Академія”, 2007 – 608 с. (Енциклопедія ерудита).
5. Сафін О. Д. Профілактика та розв’язання конфліктів у педагогічній діяльності засобами гумору / О. Д. Сафін // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – № 5. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2011_5/11soddzg.pdf
6. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / ред. кол. І. О. Дзерін, М. П. Бажан, О. Т. Гончар. – К. : Наукова думка, 1983. – 544 с.
7. Станкин М. И. Психология общения : курс лекций / М. И. Станкин. – М. : Институт практической психологии, 1996. – 296 с.
8. Харченко І. А. Сила педагогічного гумору / І. А. Харченко // Рідна школа. – 1992. – № 2. – С. 41 – 45.

УДК 378.147:371

Сгадова В. В.

професор кафедри педагогіки та психології ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

УПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ СТУДЕНТІВ ЯК ВИД ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА

У статті проаналізовано історію становлення теорії управління, розкрито сутність поняття «управління» та структурні елементи моделі управління викладачем навчанням студентів.

Ключові слова: управління, цілі, методи, функції, стилі управлінської діяльності викладача.

Сгадова В. В. Управление обучением студентов как вид профессионально-педагогической деятельности преподавателя. В статье проанализирована история становления теории управления, раскрыта сущность понятия «управление», а также структурные элементы модели управления преподавателем обучением студентов.

Ключевые слова: управление, цели, методы, функции, стили управленческой деятельности преподавателя.

Sgadova, V. V. Governing the students' educational process as a kind of lecturer's professional pedagogical activity. *The history of management theory establishing is analyzed. The essence of the notion «governance» and the structural components of the model of lecturer's governing activity are disclosed.*

Key words: *governance, aims, methods, functions, styles of lecturer's governing activity.*

У сучасних умовах проблема формування професійних знань і вмінь фахівця та його професійно важливих якостей привертає увагу все більшого числа дослідників. Формування цілісної системи професійно важливих якостей – це важливий етап професійного становлення і розвитку творчої особистості майбутнього викладача. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває завдання виявлення факторів, які впливають на якість та ефективність процесу оволодіння студентом професією викладача.

Педагогічний процес у навчальному закладі включає дві обов'язкові ланки: навчання і учіння. Під навчанням розуміють цілеспрямований вид діяльності викладача, спрямований на формування у студентів професійних знань, відповідних умінь і навичок, а також особистісних якостей фахівця. Учіння передбачає активну діяльність студента щодо набуття певних знань, умінь і навичок [1]. Подібне трактування навчання як спільної діяльності педагога і тих, хто навчається, подає Н. В. Кузьміна, підкреслюючи, що педагог керує процесом засвоєнням студентами знань [2].

Цієї ж думки дотримується і В. А. Якунін, який вважає, що навчання – це процес управління, здійснюваний викладачем, який включає певні послідовні стадії: цілевизначення, інформацію, прогнозування, прийняття рішень, організацію виконання, контроль і коригування, комунікацію [5].

Отже, стрижневою функцією викладача є управління навчально-виховним процесом, а натомість проблема підготовки студентів до виконання управлінських функцій як однієї з важливих складових його майбутньої педагогічної діяльності є надзвичайно актуальною.

У психолого-педагогічній науці завжди приділялася належна увага проблемі професійної підготовки педагога, зокрема управлінському її аспекту (Ю. К. Бабанський, В. П. Безпалько, К. О. Богатирьов, В. І. Бондар, Ю. В. Васильєв, Ю. А. Конаржевський, І. П. Підласий, В. С. Пікельна, Є. М. Хриков, М. В. Черпінський, К. В. Ягупов). Результати досліджень учених показують, що проблемі психолого-педагогічної підготовки студентів – майбутніх викладачів економічного університету до управління навчальною діяльністю студентів приділено недостатньо уваги. Внаслідок цього студентам бракує знань про структуру управлінської діяльності викладача, етапи управлінського циклу.

Думки про важливу роль викладача у навчально-виховному процесі вищої школи і різноманітні підходи до моделювання педагогічної діяльності та особистості викладача знайшли відображення у працях І. М. Богданової, С. Б. Єлканова, І. А. Зязюна, М. Д. Касьяненка, Л.В. Кондрашової, В. В. Краєвського, Н. В. Кузьміної, К. К. Платонова, М. Й. Розенберга, В.А. Сластьоніна.

Проблеми професійного навчання студентів у вищих навчальних закладах непедагогічного профілю розкриті у працях багатьох дослідників. Зокрема, методологічні і теоретичні основи професійної освіти висвітлені у працях А. М. Алексюка, С. Я. Батищева, С. У. Гончаренка, І.А. Зязюна, Н. Г. Ничкало, Н. Ф. Тализіної, І. Ф. Харламова.

Проблема підготовки студентів до управлінської діяльності також була предметом спеціального вивчення та знайшла своє відображення в окремих дисертаційних дослідженнях (К.О. Богатирьов, Н. М. Рябуха, О. І. Цикіна, В. Г. Виноградський, Р. М. Друзь, В. Я. Ястребова, О.В. Корягіна). Водночас ще й нині управлінський аспект педагогічної діяльності викладача залишається недостатньо розробленим.

Метою статті є проаналізувати історію становлення теорії управління, розкрити сутність поняття управління в педагогічній системі та структурні елементи моделі управління навчанням студентів.

З поняттями «управління», «менеджмент» і «менеджер» сьогодні ми зустрічаємось на кожному кроці. Вони ввійшли в нашу лексику, деякі елементи менеджменту ми використовуємо у своїй професійній діяльності.

Управління має багатовікову історію. Найпростіші форми викладання й організації спільної праці людей існували ще у первіснообщинному ладі. Найдавніше суспільство потребувало особистостей, лідерів, які могли б координувати і спрямовувати діяльність людей, наприклад, щодо будівництва житла, добування їжі тощо. Керівні функції виконували старійшини, вожді родів і племен. Отже, управління існувало там, де люди працювали групами і, як правило, у трьох сферах людського суспільства: політичній (необхідність забезпечення і підтримання порядку в групі); економічній (необхідність у пошуку, виробництві і розподілі ресурсів); військовій (необхідність захисту від ворога).

Теорія управління зародилась на початку ХХ ст., основоположниками першої школи "наукового управління" були Ф. Тейлор і А. Файоль. Перший з них ставив за мету удосконалення управління підприємством на основі різнобічного дослідження досвіду ділової та промислової діяльності, а другий спрямовував свою увагу на дослідження загальних проблем і принципів управління організацією в цілому та основних функцій управління (планування, організація, координація, контроль), зокрема. Завдяки теорії «наукового управління» утвердилось розуміння того, що організацією можна управляти систематично з метою забезпечення ефективності її функціонування в досягненні поставлених цілей.

У 30-60-тих роках минулого століття особливо популярною була школа «людських стосунків». Одним з її основоположників був Е. Мейо. Прибічники цієї теорії вивчали соціально-психологічні проблеми поведінки людини в трудовій діяльності, вважаючи, що в теорії «наукового управління» недостатньо врахований людський чинник.

Нині найпоширенішою теорією є теорія «соціальних систем», за якою організація розглядається як відкрита система, що постійно взаємодіє з навколишнім середовищем. Основне її положення – підвищення ефективності підприємства, організації в результаті підвищення ефективності людського чинника. Досліджуються різноманітні аспекти соціальної взаємодії, мотивації трудової діяльності, влади, її авторитет, організаційна структура, комунікації в організаціях, лідерство, зміни у змісті роботи і якості праці. Найважливішим положенням цієї теорії є твердження про те, що управління міжособистісними стосунками є основою підвищення продуктивності праці та досягнення ефективного результату.

Термін “управління” у науці тлумачиться дослідниками по-різному. Управління визначають: як спеціальну діяльність; як вплив однієї системи на іншу, однієї людини на іншу або групу людей з метою координації та узгодженості їх дій; як послідовне виконання функцій управління.

Про вживання цього поняття у різних галузях свідчать і дослідження Р. Х. Шакурова, який справедливо наголошує на оптимізуючій функції управління, а також на його важливості в підтримуванні цілісності певної системи.

Найбільш розповсюдженим є визначення цього терміну, яке дав М. Х. Мескон: “Управління – це процес планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформулювати і досягти цілей організації”. Навчання теж можна розглядати з позиції управління. Його розглядають як спеціально організований, цілеспрямований і керований процес взаємодії вчителів і учнів, викладачів і студентів. Його мета – засвоєння знань, умінь, навичок, розвиток розумових сил і творчих можливостей тих, хто вчиться, а також навичок у них самоосвіти. Отже, педагог у процесі навчання управляє активною і свідомою діяльністю учня.

У психолого-педагогічній літературі також є різні підходи до визначення поняття управління в педагогічних системах. Розглянемо деякі з них. Так, М. Марков визначає управління як організацію чи процес цілеспрямованих впливів, І. Б. Гельсон вбачає в управлінні впливи, в результаті яких досягається раніше поставлена мета, О. В. Філінов розглядає управління як цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт і його зміну в результаті впливу. На думку В. О. Якуніна, суть управління полягає в тому, що відповідно до поставлених цілей здійснюється взаємодія учнів і вчителя, спрямована на активізацію діяльності учнів у процесі навчання і досягнення необхідних результатів.

Інтерес до питань, пов'язаних з управлінням процесом навчання, особливо зріс у вітчизняній дидактиці в 60-80-тих роках ХХ ст. Про це свідчать дослідження В. С. Аванесова, С. І. Архангельського, В. П. Безпалька, В. В. Бондаря, П. Я. Гальперіна, В. Ю. Васильєва, М. С. Дмитрієва, А. А. Орлова, В. С. Пікельної, В. П. Симонова, Н. Ф. Талізної, Р. Х. Шакурова та ін.

Так, Н. Ф. Талізніна під управлінням навчальною діяльністю розуміє процес, що охоплює такі етапи: визначення мети управління; встановлення вихідного стану процесу управління; створення програми навчання; отримання інформації про стан процесу управління та визначену систему параметрів (тобто, забезпечення систематичного зворотного зв'язку); забезпечення обробки інформації, отриманої в результаті зворотного зв'язку, вироблення коректуючих впливів і їх реалізація.

Управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів В. П. Безпалько тлумачить як цілеспрямований вплив на них, що полягає в слідкуванні за якістю засвоєння елементів діяльності і корекції помилок.

Результати досліджень В. П. Безпалька, В. І. Бондаря, Ю. В. Васильєва, Ю. А. Конаржевського, Ю. М. Кулюткіна, В. С. Пікельної, Т. І. Шамової дають змогу трактувати педагогічне управління викладача як його діяльність, яка спрямована на створення умов, що забезпечують досягнення поставлених цілей навчання, при чому предметом (об'єктом) управління є професійна діяльність вчителя – навчання і діяльність учня – учіння.

Тобто, в загальному вигляді управління є взаємодією двох об'єктів, один з яких перебуває в позиції суб'єкта управління, а інший – в позиції об'єкта управління. Суб'єкт управління здійснює на об'єкт управління прямий вплив, а об'єкт управління знаходиться із суб'єктом управління у стосунках зворотного зв'язку. Суб'єкт – це джерело управлінського впливу, а об'єкт – приймач і виконавець всього чи частини управлінського впливу, що представлений у вигляді функцій і задач. Взаємодія цих підсистем, їхній взаємозв'язок і складають суть управління. Двосторонній процес навчання як взаємодію вчителя та учня, таким чином, можна розглядати як систему управління.

Модель управління навчальним процесом складається з таких взаємопов'язаних компонентів: мета, функції, методи, стилі.

Цілі управління навчанням відображають соціальне замовлення і ті очікувані результати навчання, які проектує педагог у конкретній ситуації. Цілеспрямованість управління навчанням полягає в організації учнів (студентів) на формування у них значущих соціальних цінностей (знань, умінь, якостей особистості) і реалізується у процесі добору змісту, методів і засобів навчання.

Функція управління навчанням – це та роль (коло обов'язків, яку виконує педагог у процесі навчання, сукупність його дій, спрямованих на реалізацію конкретної навчальної мети.

Методами управління навчанням є способи діяльності педагога, за допомогою яких він планує, організовує, контролює, стимулює, коригує та аналізує пізнавальну діяльність учнів. До провідних методів управління в сучасному навчальному процесі належать: пояснення навчального матеріалу, інструктаж до практичних, лабораторних і самостійних робіт, евристична бесіда, створення проблемних ситуацій, спостереження за діяльністю учнів (студентів) та її аналіз тощо.

Стиль управління – це соціально-психологічна характеристика позиції педагога в навчальному процесі, його ставлення до своєї справи і до тих, хто навчається.

Ефективність управлінської діяльності залежить від того, якими якостями особистості володіє педагог, що і як він робить, яка його манера поведінки стосовно учнів (студентів). Ці якості і особливості управлінської діяльності педагога складають певний стиль.

Отже, стиль управління (керівництва) – це стійка система практичних дій педагога, сукупність методів його впливу на учнів з метою розв’язання управлінських задач. Розрізняють три стилі управління.

Авторитарний стиль характеризується тим, що педагог, як правило, одноосібно приймає управлінське рішення, нав’язує свою волю учням, не дає змогу проявити їм свою ініціативу. Свої вимоги висловлює у директивній формі. Авторитарний педагог не любить заперечень і зауважень, не визнає думку учнів (студентів).

Демократичний стиль управління порівняно з авторитарним створює іншу систему зв’язків і відносин зі студентами. Педагог-демократ здійснює вплив шляхом переконання і заохочення за прояв ініціативи, часто звертається до групової дискусії і колективного прийняття рішення. Він, як правило, має глибокі психолого-педагогічні знання і успішно їх використовує, володіє високою емоційною стійкістю і здатен до співробітництва.

Ліберальний стиль управління характеризується пасивністю педагога при виконанні управлінських функцій. Він надає учням (студентам) повну свободу дій; уникає конфліктів, приймає ті рішення, які запропоновані групою.

Таким чином, проаналізовані науково-педагогічні джерела дали можливість виділити і охарактеризувати управління навчальною діяльністю студентів як вид професійної діяльності викладача, який має як різновид педагогічного управління такі характерні ознаки: управління – це діяльність суб’єктів; управління спрямоване на створення, становлення, функціонування і розвиток системи управління; управління здійснюється за допомогою реалізації управлінських функцій; ефективність управління характеризується такими його властивостями, як цілеспрямованість, системність, прогностичність, циклічність. Таке тлумачення цього поняття підкреслює:

а) провідну роль педагога в процесі навчання;

б) спрямованість педагогічного управління на комплексне розв’язання навчально-виховних завдань, стимулювання активності учнів (студентів);

в) стиль керівництва, що забезпечує взаємодію і співробітництво суб’єктів навчання, спрямування їх на самоорганізацію і самоуправління;

г) взаємозв’язок опосередкованого управління, яке реалізується в навчальних програмах, підручниках та інших засобах навчання, і прямого впливу педагога на пізнавальну діяльність учнів (студентів).

Студент має бути готовим не тільки психологічно, а й знаннєво до виконання управлінських функцій як однієї з важливих складових педагогічної діяльності, від якої значною мірою залежить ефективність управління навчанням, а отже, й результати спільної діяльності викладача і студентів.

Ефективність управління навчанням передбачає виконання таких етапів:

а) формулювання чітких цілей навчання;

б) діагностування (об’єктивне з’ясування рівня психологічного розвитку учнів, стану засвоєння ними основних знань, практичних дій з певного навчального предмета, рівня самостійності);

в) розробка програми (плану) реалізації цілей навчання;

г) здобуття інформації про стан процесу навчання (зворотний зв’язок);

д) аналіз інформації, коригування на його основі навчального процесу.

Подальшого дослідження потребують питання формування у майбутніх викладачів готовності до управління навчальною діяльністю студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кузьміна Н. В. Основы вузовской педагогики / Н. В. Кузьмина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1972. – 311 с.
3. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон. – М. : «Дело», 1997. – 704 с.
4. Социально-психологические основы управления: руководитель и педагогический коллектив / Р. Х. Шакуров. – М. : Просвещение, 1990. – 208 с.
5. Якунин В. А. Обучение как процесс управления: Психологические аспекты / В. А. Якунин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1988. – 160 с.

УДК 378.147

Александрова Н.М.

аспірант кафедри педагогіки та психології ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА

У статті аналізується науково-педагогічна література з проблеми формування управлінської культури спеціаліста (менеджера, керівника навчального закладу, вчителя). Автор обґрунтовує актуальність і